

**INSON KAPITALINING RAQOBATBARDOSHLIKNI
SHAKLLANTIRISHDAGI ROLINING NAZARIY TUSHUNCHASI**

Majidov Kobiljon Kodirovich

O'zbekiston Respublikasi vazirlar mahkamasi huzuridagi

Biznes va tadbirkorlik oliy maktabining MBA - global menejment mutaxassislikl
tinglovchisi

qobiljon.majidov@uzavtosanoat.uz

Annotatsiya: ushbu maqola inson kapitalining nazariy konsepsiyasini va uning tashkilot va iqtisodiyotlarda raqobatbardoshlikni oshirishdagi muhim rolini o'rganadi. Maqolada inson kapitali tahlil qilinadi, uning innovatsiyalar, samaradorlik va barqaror o'sishni rag'batlantirishdagi ahamiyatini ta'kidlanadi. Turli xil nazariy asoslar tahlil qilib, ta'lim, o'qitish va malaka oshirish orqali inson kapitaliga sarmoya kiritish tobora globallashib borayotgan bozorda raqobatdosh ustunlikni saqlab qolish uchun juda muhim ekanligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: samardorlik, kompetensiya, malaka, inson kapitali, raqobatdoshlik.

**ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ РОЛИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО
КАПИТАЛА В ФОРМИРОВАНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ**

Меджидов Кобилжон Кодирович

Студент Высшей школы бизнеса и предпринимательства по специальности MBA
– глобальный менеджмент

При Кабинете Министров Республики Узбекистан

qobiljon.majidov@uzavtosanoat.uz

Аннотация: в данной статье исследуется теоретическая концепция человеческого капитала и его важная роль в повышении конкурентоспособности организаций и экономики. В статье анализируется человеческий капитал, подчеркивая его важность в продвижении инноваций, производительности и устойчивого роста. Анализируя различные теоретические концепции, утверждается, что инвестиции в человеческий капитал посредством образования, профессиональной подготовки и развития навыков имеют решающее значение для поддержания конкурентного преимущества на все более глобализованном рынке.

Ключевые слова: эффективность, компетентность, квалификация, человеческий капитал, конкурентоспособность.

THEORETICAL CONCEPT OF THE ROLE OF HUMAN CAPITAL IN FORMING COMPETITIVENESS

Majidov Kobiljon Kodirovich

Student of the Higher School of Business and Entrepreneurship, specializing in MBA - global management

Under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan

gobiljon.majidov@uzavtosanoat.uz

Abstract: this article explores the theoretical concept of human capital and its important role in increasing competitiveness in organizations and economies. The article analyzes human capital, highlighting its importance in promoting innovation, productivity and sustainable growth. Analyzing various theoretical frameworks, it is argued that investing in human capital through education,

training and skills development is critical to maintaining a competitive advantage in an increasingly globalized market.

Keywords: *efficiency, competence, qualification, human capital, competitiveness.*

KIRISH

Inson kapitali (ing. human capital) — bu inson va umuman jamiyatning turli ehtiyojlarini qondirish uchun ishlatiladigan bilimlar, ko‘nikmalar to‘plami. Inson potensialini tashkil etuvchi turli xususiyatlar ichida, inson kapitali aynan daromadlarning o‘zgarishiga ta’sir ko‘rsatuvchi xususiyatlarni ifodalaydi, shu jihatdan inson kapitali ishchining maxsus ta’lim, kasb-hunarga tayyorlash va ishlab chiqarish tajribasi asosida to‘plangan bilimlari, ularni amalda qo‘llashi va mahoratini o‘z ichiga oladi.¹ Bugungi jadal rivojlanayotgan global muhitda raqobatbardoshlik tushunchasi muvaffaqiyatga intilayotgan biznes va iqtisodlar uchun asosiy nuqtaga aylandi. Ushbu raqobatbardoshlikning negizida inson kapitali yotadi, bu atama shaxslar ega bo‘lgan ko‘nikmalar, bilim va tajribalarni o‘z ichiga oladi. Inson kapitalining nazariy tadqiqi uning innovatsiyalarni rag‘batlantirish, samaradorlikni oshirish va tashkilotlarda doimiy takomillashtirish madaniyatini rivojlantirishdagi muhim rolini ochib beradi. Iqtisodiyotlar tobora o‘zaro bog‘liq bo‘lib borar ekan, inson resurslariga investitsiyalar umumiy raqobatbardoshlikka qanday ta’sir qilishini tushunish zarur.

ASOSIY QISM

¹ Ильинская, Т. И. (2010). Теоретические основы формирования и обеспечения конкурентоспособности человеческого капитала в экономических системах инновационного типа. Автореферат канд. диссер. СПбГЭУ.

Xalqaro tashkilotlar va hamjamiyat inson kapitalini rivojlantirish masalalariga ustuvor ahamiyat qaratmoqda. Xususan, Jahon banki O‘zbekistonda inson kapitalini rivojlantirish maqsadida umumiy qiymati 3,4 mlrd. AQSh dollariga yaqin bo‘lgan 19 ta loyihani amalga oshirish to‘g‘risida qaror qabul qildi. 2018 yil 21 sentyabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2019 — 2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5544-sonli Farmonida “Mamlakatning xalqaro maydondagi raqobatbardoshligi darajasini va innovatsion jihatdan taraqqiy etganini belgilovchi asosiy omil sifatida inson kapitalini rivojlantirish — strategiyaning bosh maqsadidir” deb belgilandi. Inson kapitali tushunchasi Gari Bekker kabi iqtisodchilar tomonidan ommalashgan bo‘lib, ular ta’lim va ta’limga investitsiyalar ham shaxslar, ham butun jamiyat uchun katta daromad keltirishi mumkinligini taklif qilgan. Inson kapitali ta’lim darajalari, ko‘nikmalar, ish tajribasi va motivatsiya va ijodkorlik kabi shaxsiy fazilatlarni o‘z ichiga olgan bir qator xususiyatlarni o‘z ichiga oladi. Bu xususiyatlar birgalikda shaxsning vazifalarni samarali bajarish qobiliyatiga hissa qo‘shadi va tashkilot maqsadlariga hissa qo‘shadi. Inson kapitalini turli linzalar, jumladan, makroiqtisodiy, tashkiliy va individual nuqtai nazardan ko‘rish mumkin. Makroiqtisodiy darajada inson kapitalining to‘planishi ko‘pincha iqtisodiy rivojlanish va o‘sish bilan bog‘liq.² Ta’lim va ta’lim darajasi yuqori bo‘lgan davlatlar odatda tezroq iqtisodiy o‘sishni boshdan kechiradilar, chunki malakali ishchi kuchi yangi texnologiyalar va o‘zgaruvchan bozor talablariga moslasha oladi. Tashkiliy nuqtai nazardan qaraganda, o‘z xodimlarining rivojlanishini birinchi o‘ringa qo‘yadigan firmalar

² Макарова, Е. О. (2008). Человеческий капитал как определяющий фактор повышения конкурентоспособности предприятия в современных условиях. Автореф. дис.... канд. экон. наук. SJIF:5.219

o‘z raqobatchilaridan ustun bo‘lishadi, chunki motivatsiyalangan va malakali ishchi kuchi bevosita samaradorlik va innovatsiyalarning oshishiga olib keladi. Ko‘pgina iqtisodchi olimlarning fikriga ko‘ra, “inson kapitali” atamasi yangi atama bo‘lib, amerikalik agrar iqtisodchi Teodor Shulsning “Investment in Human Capital” asari chop etilishi bilan iqtisodiyot fanlariga kirib keldi [3]. O‘zbek tilining izohli lug‘atida inson - odamzod, bashar, kapital – nemischa “capital”, lotincha “capitalis” so‘zlaridan kelib chiqqan bo‘lib, “o‘zini o‘zi ko‘paytirish uchun foydalaniladigan, o‘z egasiga foyda, daromad keltiradigan boylik” mablag‘, bisot, vositalar majmui degan ma‘noni anglatadi. Dastlab bu iboradan 1958 yilda amerikalik iqtisodchi Djeykob Minser “Inson kapitali va shaxsiy daromad taqsimotiga investitsiyalar” asarida foydalangan.

Inson kapitalining raqobatbardoshlikka ta’sir etishining eng muhim usullaridan biri bu samaradorlikni oshirishdir. Malakali xodimlar o‘z vazifalarini samarali bajarish uchun yaxshiroq jihozlanadi, bu esa yuqori ishlab chiqarish darajasiga olib keladi. Kuchli tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalariga ega bo‘lgan ishchilar qarorlarni yaxshiroq qabul qilish va jarayonlarni soddalashtirishga hissa qo‘shadi, natijada xarajatlarni kamaytiradi va rentabellikni oshiradi. Firmalar global bozorda raqobatlashar ekan, yuqori mahsuldor ishchi kuchiga bo‘lgan ehtiyoj birinchi o‘ringa chiqadi. Innovatsiyalar ko‘pincha raqobatbardoshlikning qon tomiri sifatida qaraladi va inson kapitali uni boshqarishda muhim rol o‘ynaydi. Oliy ma’lumotli va malakali shaxslar ijodiy fikrlash bilan shug‘ullanish va kompaniyani raqobatchilardan ajratib turadigan innovatsion echimlarni ishlab chiqish ehtimoli ko‘proq. Uzluksiz o‘rganish va bilim almashishni qadrlaydigan ishchi kuchi innovatsion madaniyatni

rivojlantiradi, bu erda yangi g'oyalar gullab-yashnashi va mahsulot va xizmatlarga yangi yondashuvlar ishlab chiqilishi mumkin. Doimiy rivojlanayotgan bozor sharoitida firmalar chaqqon va o'zgarishlarga moslasha olishlari kerak. Inson kapitali tashkilotlarga bozor o'zgarishlariga, texnologik taraqqiyotga va iste'molchilarning xohish-istaklarining o'zgarishiga samarali javob berish uchun zarurdir. Turli xil ko'nikmalarga ega bo'lgan va o'rganishga tayyor bo'lgan xodimlar firmalarga yangi imkoniyatlardan foydalanish va qiyinchiliklarni engib o'tishga imkon beradigan osonroq aylanishlari mumkin.³

Iqtisodiy adabiyotlarda ishchi kuchi, mehnat resurslari, mehnat salohiyati, inson omili va inson kapitali kategoriyalari qo'llaniladi. Bizning fikrimizcha, insonga dastlab biron bir qarshilikni yengish uchun foydalaniladigan kuch, yani ishchi kuchi sifatida qaralgan bo'lsa, fan-texnika va ishlab chiqarishning takomillashib borishi, inson mehnatining miqdoriy jihatlariga emas, balki sifat jihatlariga e'tibor qaratish zaruriyatini keltirib chiqardi. Rossiyalik iqtisodchi olim V.B. Bajenova inson kapitalini "mehnat bozorida talab qilinadigan, mehnat jarayonida namoyon bo'ladigan o'zida malakaviy tavsiflar; ular, ta'lim darajasi, intellektual salohiyat, bilim, malaka, ishlab chiqarish tajribasi, shuningdek, shaxsiy tavsiflari: fiziologik va ijtimoiy-psixologik xususiyatlari (sog'liqni saqlash, aqliy qobiliyat, iqtidor, tashabbus) bo'lib, bular talimning formal va noformal shakllariga, sog'liqni saqlashga, xususi, xuddi shuningdek, ijtimoiy investitsiyalar kiritish orqali shakllanadi, va shaxsning qobiliyatlari

³ Громова, Н. В. (2014). Роль человеческого капитала в обеспечении конкурентоспособности современных компаний. Современная конкуренция, (6 (48)), 124-132.

jamg'arilishi ta'minlanadi hamda uning mehnat va mehnatdan keyingi faoliyati davomida egasiga daromad keltirish imkoniga ega" deb hisoblaydi

O'zining muhimligiga qaramay, inson kapitalini rivojlantirish bir qator muammolarni keltirib chiqaradi. Asosiy to'siqlardan biri bu turli mintaqalar va demografik ko'rsatkichlar bo'yicha ta'lim va ta'lim olish imkoniyatlarining nomutanosibligidir. Dunyoning ko'p qismlarida tizimli tengsizliklar shaxslarning o'z salohiyatlarini to'liq amalga oshirishiga to'sqinlik qiladi va shu bilan tashkilotlar va iqtisodlar uchun mavjud bo'lgan umumiy malaka fondini cheklaydi. Bundan tashqari, texnologik o'zgarishlarning tez sur'atlari ko'pincha ta'lim muassasalari va o'quv dasturlari odamlarni ishchi kuchiga tayyorlash qobiliyatidan oshib ketadi. Ta'lim o'quv dasturlari va ish beruvchilar tomonidan talab qilinadigan ko'nikmalar, xususan, texnologiya, muhandislik va fan kabi sohalarda moslashishga bo'lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Bundan tashqari, tashkilotlar uzluksiz o'rganish va kasbiy rivojlanishga yordam beradigan samarali inson resurslari strategiyasini amalga oshirish uchun kurash olib borishi mumkin. Rahbarlik majburiyatlarining etishmasligi yoki yetarli resurslarning etishmasligi inson kapitalini oshirishga qaratilgan tashabbuslarni bo'g'ib qo'yishi mumkin, natijada raqobatbardoshlikka ta'sir qiladi.

Inson kapitali bu keng ma'noda - iqtisodiy rivojlanishning samarali omili, oila va jamiyatning, shu jumladan, mehnat resurslarining bilimdon qismi sifatida, inson kapitalining samarali va oqilona faoliyat yuritishini ta'minlovchi, rivojlanishning samarali omili sifatida bilim, intellektual va mehnat boshqaruvi vositalari, yashash muhiti va mehnat faoliyati vositalari, jadal ishlab chiqarish omilidir. Iqtisodiy adabiyotlarda inson kapitalini o'rganishda: shaxsiy (individual),

korxona va milliy inson kapitali turlari tasniflanadi. Bizning fikrimizcha, bugungi innovatsion taraqqiyot davrida ayrim olingan hududlar o'rtasida tashkiliy-texnikaviy va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajalari bir biridan farqlanadi. Bu o'z navbatida hudud inson kapitalining shakllanishi va rivojlanishiga ijobiy yoki salbiy darajada tasir ko'rsatadi. Shundan kelib chiqib, inson kapitalini tasniflashda yuqoridagilar bilan bir qatorda hudud inson kapitalini tasniflash maqsadga muvofiqdir. Yuqorida aytilganlardan kelib chiqib, inson kapitali tushunchasi inson omili va inson resurslari konsepsiyalarining tabiiy rivojlanishi va umumlashtirishidir, lekin inson kapitali yanada kengroq iqtisodiy kategoriya hamdir.⁴ "Inson kapitali" tushunchasi mohiyatining o'ziga xos qimmati bo'lib, rivojlanish tizimini o'zida namoyon etgan, takomillashgan, ijodiy yo'naltirilgan va insoniy xususiyatlarga ega bo'lgan tarkib, undan foydalanilganda hayot darajasini rivojlantirish uchun talab etgan takror ishlab chiqarishni ta'minlashi tushuniladi. Umuman olganda, "inson kapitali" atamasidan foydalanish "haqiqiy kapitalni" himoya qilishga qaratilgan harakatlar sifatida qaralmasligi kerak, balki ish beruvchilar va ishchilar o'rtasida yanada progressiv munosabatlarni shakllantirish sifatida etirof etish maqsadga muvofiqdir. Albatta, xodim o'zining inson kapitalini ijaraga berish holati, uning o'z ishchi kuchini sotadigan vaziyatga qaraganda ancha progressiv hisoblanadi. Ish beruvchiga esa inson kapitali ishchi bilan birgalikda harakat qilishini eslatish o'rinlidir. Bizning fikrimizcha, inson kapitalini baholashda inson kapitalidan foydalanish samaradorligi va uni investitsiyalash asosan tizimli munosabatni belgilaydigan sub'ektiv va ob'ektiv, iqtisodiy, ijtimoiy omillarga, inson kapitalining ijtimoiy ishlab chiqarish ehtiyojlariga mos kelishiga

⁴ Дорощева, Н. М. (2012). Человеческий капитал как фактор инновационного развития экономики. Автореф. дисс... канд. эконом. наук, 8(01).
SJIF:5.219

bog'liq. Shu bilan birga, inson kapitalini amalga oshirishning o'ziga xos shart-sharoitlarini, insonning ishlab chiqarish qobiliyatlari zaxirasini va uning umumiy texnologik rivojlanish madaniyatini, texnologiya va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini tashkil etish darajasiga tizimli muvofiqligini hisobga olish kerak

XULOSA

Inson kapitalining nazariy kontsepsiyasini o'rganish uning turli sohalarda raqobatbardoshlikni shakllantirish va qo'llab-quvvatlashdagi asosiy ahamiyatini ko'rsatadi. Tashkilotlar va iqtisodlar misli ko'rilmagan qiyinchiliklar va imkoniyatlarga duch kelganda, inson kapitaliga strategik sarmoya muvaffaqiyatning muhim omili sifatida namoyon bo'ladi. Tashkilotlar malakali va innovatsion ishchi kuchini rag'batlantirish orqali nafaqat o'zlarining umumiy ko'rsatkichlarini oshiribgina qolmay, balki kengroq iqtisodiy o'sishga va jamiyat taraqqiyotiga ham hissa qo'shadilar. Ushbu maqola siyosatni ishlab chiqish va biznes strategiyalarini ishlab chiqishda inson kapitalini tan olish va ustuvorlik qilish tobora o'zaro bog'langan va raqobatbardosh dunyoda uzoq muddatli raqobatbardoshlikka erishish uchun muhim bo'ladi, degan xulosaga keladi. Oldinga intilayotganimizda, barcha darajadagi manfaatdor tomonlar inson kapitali qiymatini hayotiy boylik sifatida qabul qilishlari, kelajak nafaqat hozirgi talablarga javob beradigan, balki kelajakdagi muammolarga moslashishga tayyor bo'lgan ishchi kuchi tomonidan shakllantirilishini ta'minlashi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ильинская, Т. И. (2010). Теоретические основы формирования и обеспечения конкурентоспособности человеческого

капитала в экономических системах инновационного типа.

Автореферат канд. диссер. СПбГЭУ.

2. Макарова, Е. О. (2008). Человеческий капитал как определяющий фактор повышения конкурентоспособности предприятия в современных условиях. Автореф. дис.... канд. экон. наук.

3. Громова, Н. В. (2014). Роль человеческого капитала в обеспечении конкурентоспособности современных компаний. Современная конкуренция, (6 (48)), 124-132.

4. Дорофеева, Н. М. (2012). Человеческий капитал как фактор инновационного развития экономики. Автореф. дисс... канд. эконом. наук, 8(01).